

Ivo Goldstein, *Povijesni revizionizam i neoustaštvo – Hrvatska 1989. – 2022.* (Zagreb: Fraktura, 2023), 690 str.

U proteklim godinama prof. dr. sc. Ivo Goldstein napisao je mnoštvo knjiga o hrvatskoj povijesti XX. stoljeća. Uostalom, on je značajna pojava javnoga života naše domovine, sin je Slavka Goldsteina, sveučilišni profesor, povjesničar, jezikoslovac, intelektualac, akademik, diplomat i izumitelj („drobilice”). Nažalost, nisam se mogao prikloniti naprednim snagama koje su uvijek cijenile i slavile vrijedan rad polihistora Ive Goldsteina. Kako je on objavljivao nove i obimne knjige, nisam mogao u njima ne primijetiti uvijek nove pogreške, besmislice, neutemeljene tvrdnje... O tome sam često i pisao, pa i na stranicama ovoga časopisa.

Kako je Ivo Goldstein marljiv i uporan, ponovno je napisao obimnu knjigu – ovoga puta o povijesnom revizionizmu i neoustaštvu u Hrvatskoj, pa osjećam potrebu da se i na nju osvrnem, napose na one dijelove koji se tiču i moje osobe.

Na početku nije naodmet spomenuti da je svojevrsan „uvod” u ovu knjigu objavljen 2022. u jednom časopisu u obliku znanstvenoga članka. Autori toga članka bili su Goldstein i povjesničar njegovih znanja, dr. sc. Goran Hutinec, s Odsjeka za povijest Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. U tom su članku, objašnjavajući sudbinu Židovki i njihove djece iz Sabirnoga logora Đakovo u ljeto 1942., Goldstein i Hutinec naveli:

„Operaciju prebacivanja đakovačkih zatočenica i njihove djece u Jasenovac ustaše su izvodili u najvećoj tajnosti. Dana 8. lipnja [1942.] o zatočenicama i zatočenoj djeci brigu je preuzela Ustaška obrana. Iz Židovske općine u Osijeku javljeno je 12. lipnja [1942.] da je ‘iz Đakova odveden transport od 540 žena, mlađih i zdravih, nepoznatim pravcem (...) žene nisu odvedene u Čitluk (u Hercegovinu, u talijansku zonu, dakle u spas! – op. a.), kako smo se nadali, već navodno prema Jasenovcu. [...]”¹

Nažalost, nije bilo spasa za židovske žene i djecu, a nema spasa ni za činjenice. Dakle, zaključuju Goldstein-Hutinec, nisu se ispunile nade da bi ustaše možda odveli žene i djecu iz đakovačkoga logora u Čitluk u Hercegovini, „u talijansku zonu” NDH, dakle – „u spas”. Zaista *genijalan* zaključak Goldstein-Hutinca. Ogledni primjer njihova gromoglasnoga znanja o holokaustu u NDH.

Koliko se može razabrati, autorski dvojac nije se upitao zašto bi ustaše logorašice i djecu iz Đakova uopće otpremali „u Hercegovinu”? Pa to je potpuno besmisleno! Ali ne i za Goldsteina i Hutinca. Budući da su oni kompetentni i skrupulozni povjesničari, veliki stručnjaci, onda bi zaista bilo preteško da zbroje dva i dva i ne dobiju tri ili pet, nego četiri.

¹ Ivo GOLDSTEIN, Goran HUTINEC, „Kako raskrinkati tvrdnje povijesnih revizionista – pet primjera”, *Zbornik Janković* (2021), br. 5-6: 179.

Čitluk koji se spominje u navedenom dopisu Židovske općine u Osijeku zapravo je dobro srpskoga pravoslavnog manastira Orahovica kraj Feričanaca (Našice). O tome u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu postoje i dokumenti, primjerice u fondovima Ustaška nadzorna služba (UNS) i Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača (ZKRZ).² Tako je u izvorima iz arhivskoga fonda ZKRZ navedeno:

„Ekonomat Feričanci osnovan je u maju 1942. godine istovremeno kada je osnovan i ekonomat u Okučanima. Zatočenici logora Jasenovac, a kasnije i oni, koji su ovamo direktno dopremljeni – u svemu oko 250 ljudi radili su poslove seljačke ekonomije na pustari Čitluk kraj Feričanaca.”³

Dakle, izvori su dostupni i netko tko je zaista kompetentan ne bi pisao besmislice o navodnom slanju Židova iz đakovačkoga logora u Hercegovinu, „u spas”. Ali Goldstein (i Hutinec) očito nisu kompetentni. Ne znaju, mudruju, te donose zaključke koji se ubrajaju u antologiju gluposti suvremene hrvatske historiografije.

Tekst navedenoga članka, koji je, uz Goldsteina, supotpisao Hutinec, znatnim dijelom postao je dio sadržaja najnovije Goldsteinove knjige. To je jednostavno provjeriti usporedbom sadržaja članka i sadržaja knjige. Da je navedeni članak zapravo pisan kao dio knjige potvrđuje i navod u tom članku koji je promaknuo i Goldsteinu i Hutincu, zatim recenzentu ili recenzentima, lektoru, pa čak i uredniku prestižnoga časopisa u kojem je članak objavljen. Riječ je o navodu: „U ovoj smo knjizi već spomenuli na više mjesta [...]”⁴ Pretpostavljam da bi bilo potrebno: „U ovom smo članku [...]”! Ali kad je netko, ili više njih, skrupulozan, onda je skrupulozan.

Ipak se u vezi s ovime postavlja nagradno etičko pitanje u historijskoj znatnosti: gdje je u knjizi *Povijesni revizionizam i neoustaštvo – Hrvatska 1989. – 2022.* nestao Hutinec? Ili je Goldstein jednostavno „preuzeo” Hutinčev pretpostavljam znatan doprinos tom članku, ili je Hutinec članak supotpisao „slučajno”, eto tek tako, da mu se nađe?

U svojoj najnovijoj knjizi Goldstein me, u sklopu svojega lova na revizioniste, na više mjesta napao. Tako među ostalim tvrdi da sam pisao da je Branimir Altgayer, vođa Njemačke narodne skupine u NDH, u političkom smislu pripadao „umjerenom krilu” hrvatskih/jugoslavenskih Nijemaca:

² Usp. HR-HDA-248. Ustaška nadzorna služba (UNS), Zapovjedništvo, Ured IV, logori, 3/248 i HR-HDA-306. Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača (dalje: ZKRZ), Guz, 2235/24-45, Okrug Osijek, XII Ekonomat Feričanci, 91 (124).

³ HR-HDA-306. ZKRZ, Guz, 2235/24-45, Okrug Osijek, XII Ekonomat Feričanci, 91 (124).

⁴ GOLDSTEIN, HUTINEC, „Kako raskrinkati tvrdnje povijesnih revizionista – pet primjera”, 171.

„Nadalje, [Vladimir] Geiger tvrdi da je Branimir Altgayer pripadao ‘umjerenom krilu folksdojčera’. A koje je to bilo ekstremno krilo? Naime, Altgayer je bio ključna osoba u izgradnji Njemačkog doma u Osijeku, financiranog iz pljačke osječkih Židova. Priznao je kako su mu u okviru Volksgruppe cijelo vrijeme rata ‘bili prepušteni pravo i nadležnosti u personalnim pitanjima te u političko ideološkom odgoju’. Naslikavao se na naslovnici folksdojčerskog *Neue Zeita*, nakon što se na njoj u prethodnim brojevima kočio Hitlerov lik, antisemitske karikature te slike po nacistima srušene osječke sinagoge. Što bi onda bio po Geigeru ‘radikal’ kad je Altgayer bio ‘umjeren’?”⁵

No Goldsteinova su znanja o povijesti jugoslavenskih/hrvatskih Nijemaca (folksdojčera) ili vrlo skromna, nedostatna, ili se – što bi bilo još i gore – namjerno služi manipulacijama, odnosno svjesnim podmetanjem. Naime, nikad nisam tvrdio da je Altgayer pripadao „umjerenom krilu folksdojčera”, a ponajmanje u svojoj knjizi *Nijemci u Đakovu i Đakovštini* na koju se Goldstein poziva. U toj sam knjizi, među ostalim, napisao:

„Sudeći po svim obilježjima, i po suzdržljivosti goleme većine Švaba prema politici, ta se skupina ni po čemu nije razlikovala od bilo koje druge etničke zajednice u zemlji. To se, međutim, iz osnova izmijenilo s pojavom tzv. Obnoviteljskog pokreta (Erneuerungsbewegung). Naime, sredinom tridesetih godina u njemačkoj narodnosnoj skupini na političkom planu dolazi do raskola. Nosioci novoga radikalnog usmjerenja obnovitelji (Erneuerer) počinju oponašati svoje uzore iz Trećeg Reicha.”⁶

A odmah iza toga o Altgayeru sam također napisao:

„Istaknuti slavonski obnovitelj umjerenijeg usmjerenja Branimir Altgayer osniva početkom 1936. godine u Osijeku ‘Kulturno i dobrotvorno udruženje Nijemaca’ (Kultur-und Wohlfahrtsvereinigung der Deutschen).”⁷

Dakle, naveo sam da je Obnoviteljski pokret bio radikalno usmjeren, da je bio naklonjen Hitlerovoj Njemačkoj i da je Altgayer bio član toga pokreta. Istina, unutar toga radikalnog usmjerenja Altgayer je bio „umjereniji”, ali je i dalje pripadao Obnoviteljskom pokretu. Pri toj ocjeni ostajem i dandanas.

Nisam „branio” radikalne i nacionalsocijalistički orijentirane folksdojčere. U svojoj knjizi *Nijemci u Đakovu i Đakovštini* opširno sam pisao o protužidovskoj politici vodstva jugoslavenskih i hrvatskih Nijemaca od sredine 30-ih godina i tijekom NDH. Ovdje donosim tri citata iz te knjige koji jasno pokazuju na koji sam način pisao o navedenoj temi:

⁵ Ivo GOLDSTEIN, *Povijesni revizionizam i neoustaštvo – Hrvatska 1989. – 2022.* (Zagreb: Fraktura, 2023), 271.

⁶ Vladimir GEIGER, *Nijemci u Đakovu i Đakovštini* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest; Dom i svijet, 2001), 125.

⁷ *Isto*, 126.

„Stanje na političkom planu, mijenja se od 1938. godine, kada pod utjecajem političkih prilika nastaju promjene u pogledima pripadnika njemačke manjine koji su sve više impresionirani jačanjem utjecaja Trećeg Reicha u Europi. Kulturbund je tijekom 1939. godine i dalje sve agresivniji u djelatnosti i pronacističkoj promidžbi među njemačkim stanovništvom. Sve su učestalije parole kao: ‘Ein Volk, Ein Wille, Ein Weg’, ‘Ehre, Blut und Boden’, ‘Ein Deutscher ist er nicht’, ‘Du bist nichts dein Volk alles’, i slično.”⁸

„Po uzoru na nacističku antisemitsku promidžbu, dnevnic i tjednici na hrvatskom i njemačkom jeziku donosili su niz antisemitskih napisa. Tisak Njemačke narodne skupine u NDH, listovi ‘Slawonischer Volksbote’ (poslije ‘Grenzwacht’), ‘Neue Zeit’, ‘Volk am Pflug’ i dr., pozivao je na progon Židova, njihovo isključivanje iz javnog života i oduzimanje imovine.”⁹

„Židovski hram (sinagoga) u Đakovu zapaljen je navečer 20. travnja 1941., na rođendan A.[dolfa] Hitlera, koji je u Đakovu svečano obilježen. U spaljivanju su, prema iskazima suvremenika, prednjačili pripadnici Njemačke narodne skupine Anton Bartenz i Josef Pintz.”¹⁰

Osim navedene knjige, zainteresirani mogu pročitati i moj članak o Branimiru Altgayeru (na koji se Goldstein također poziva).¹¹ I u tom članku objasnio sam što je Obnoviteljski pokret, kao i da je Altgayer pripadao tom pokretu. Dakle, nisam pisao da je Altgayer pripadao „umjerenom krilu folk-sdojčera” kako to u svojem neznanju i(li) zloj namjeri podvaljuje Goldstein.

Goldstein se nadalje osvrnuo i na knjigu koju sam napisao s kolegama Marijem Jarebom i Davorom Kovačićem, koja se bavi pitanjem manipulacija i kontroverzi u vezi s brojem žrtava skupine ustaških logora Gospić – Jadovno – Pag koji su djelovali 1941. godine.¹² Goldstein komesarski docira, pa ocjenjuje da su autori „na prvi pogled” jasno iskazali stav o strahotama tih logora, ali ipak nigdje ne koriste pojam „genocid”, čak ni „masovni zločin”, nego „krajnje neodređenu sintagmu” – „zli događaji”. Zatim Goldstein, poput vrijednoga istražitelja Narodne milicije, zaključuje da smo se u našoj knjizi „bacili” na naš „jedini interes” – ustanoviti broj logoraša i žrtava, pri čemu se, prijekorno nam zamjera drug komesar-inspektor, ne bavimo organizacijama deportacija i organizacijom gospićke skupine logora.¹³

Ipak smo mi u toj knjizi, prije rasprave o glavnoj temi – manipulacijama i kontroverzama oko broja žrtava spomenutih logora – naveli:

⁸ *Isto*, 129.

⁹ *Isto*, 147.

¹⁰ *Isto*, 147.

¹¹ Vladimir GEIGER, „Saslušanja Branimira Altgayera vođe Njemačke narodne skupine u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj u Upravi državne bezbjednosti za Narodnu Republiku Hrvatsku 1949. godine”, *Časopis za suvremenu povijest* 31 (1999), br. 3: 576.

¹² Vladimir GEIGER, Mario JAREB, Davor KOVAČIĆ, *Jadovno i Šaranova jama. Kontroverze i manipulacije* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2017).

¹³ GOLDSTEIN, *Povijesni revizionizam i neoustaštvo – Hrvatska 1989. – 2022.*, 277.

„Svi prikazi djelovanja tih logora pokazuju da je bila riječ o mjestima užasa i stradanja i gubitka života većega broja onih koji nisu bili počudni ustaškom režimu u NDH zbog svoje etničke/nacionalne, vjerske ili političke pripadnosti. Među žrtvama je bilo i žena i djece, što dovoljno govori o zlim događajima u tim logorima. No dosadašnja istraživanja nisu dala utemeljene, nedvojbene i zadovoljavajuće odgovore na važno i nezaobilazno pitanje o broju logoraša i broju žrtava gosićke skupine logora.”¹⁴

Također smo naveli da je u prvim mjesecima nakon uspostave NDH Gospić bio glavno prihvatilište, „zbiralište”, i upravno središte gosićke skupine logora, odakle su uhićenici otpremani na Velebit, u Jadovno ili na otok Pag, a neki su i zadržavani u Gospiću:

„Ubrzo su počele pristizati skupine uhićenika, jedna za drugom, većinom Srba, uz njih i Židova. Istovremeno su ustaše u okolici logora počeli ubijati zatočenike. Jadovno je na taj način služilo kao prolazni logor u koji su ustaše dovodili uhićenike iz raznih sabirnih logora – kaznionice u Gospiću, logora ‘Danica’ kraj Koprivnice i drugih logora i sabirališta. Odatle su ih nakon kraćega boravka upućivali na gubilišta na Velebitu. Transporte i kolone uhićenika ustaše navodno često nisu ni uvodili u logor, nego su ih upućivali izravno na gubilište.”¹⁵

Na temelju navedenoga nedvojbeno je jasno (osim Goldsteinu i onima sličnoga mentalnog sklopa) da ne osporavamo „masovne zločine” počinjene u gosićkoj skupini logora.

U uvodnom dijelu te knjige dali smo historijat gosićke skupine logora te naveli raznovrsnu literaturu koja se tim logorima bavi. I zatim smo zaključili ono što je nedvojbeno, a to je da i dalje ostaje problem utvrđivanja barem približnoga broja žrtava te skupine logora. Da, zaista se nismo bavili onime čime bi Goldstein htio da se bavimo (organizacijom deportacija u te logore i njihovom organizacijom), jer smo u knjizi i objasnili da ćemo se baviti manipulacijama i kontroverzama oko broja žrtava tih logora. To je jasno i iz samoga njezina naslova. Zašto bi takav pristup bio upitan ostaje nejasno Goldsteinu i onima koji dijele sličan mentalni sklop.

Razumljivo, i nasreću, nisu svi povjesničari poput Goldsteina. Dr. sc. Zoran Janjetović iz Instituta za noviju istoriju Srbije u Beogradu u časopisu toga instituta pozitivno je prikazao knjigu koju sam s kolegama Jarebom i Kovačićem napisao o gosićkoj skupini logora, i ondje među ostalim naveo:

„Knjiga Vladimira Gajgera, Marija Jareba i Davora Kovačića *Jadovno i Šaranova jama. Kontroverze i manipulacije* svakako neće zadovoljiti ni nekrofilne srpske nacionaliste, a verovatno ni apologetske hrvatske. Međutim, ljudima hladnije glave će ponuditi obilje materijala za razmišljanje o načinu utvrđivanja broja žrtava gosićke grupe logora, kao i o slabostima i manipulacijama

¹⁴ GEIGER, JAREB, KOVAČIĆ, *Jadovno i Šaranova jama*, 12.

¹⁵ *Isto*, 8-9.

do kojih je pri tom došlo. Ona je i svojevrsan poziv na dalje istraživanje, ali uz primenu ‘dobre volje’ i ‘zdrave pameti’ – bez kojih nema nauke, ali ni mira među ljudima i narodima.”¹⁶

Koliko mi je poznato, u srpskoj historiografiji, kao i drugdje, ovaj prikaz nije osporavan niti je bilo nepovoljnih osvrta na navedenu knjigu. Možda i ne začuđuje da Goldstein ima drugačije mišljenje, jer smo se u knjizi osvrnuli na procjene broja žrtava logora Jadovno njegov oca Slavka Goldsteina. Ivo Goldstein tatine procjene, razumljivo, u svojim radovima uporno ponavlja. Mi smo za te procjene jasno, argumentirano i nedvojbeno utvrdili da su proizvoljne i neutemeljene.¹⁷

Goldstein nam, poput cenzora iz Orwellove *1984.*, zamjera i što smo Jadovno nazvali koncentracijskim logorom, pa komesarski presuđuje:

„Jadovno nije niti može biti nekakav ‘koncentracijski/koncentracioni’ logor, jer je ono bilo ‘logor smrti’, jer se s Jadovna nije vratio praktički nitko. I tako je ta knjiga ispala sramotna.”¹⁸

Proizlazi da sve one, a takvih u hrvatskoj i stranim historiografijama ne nedostaje, koji su dosad Jadovno svrstavali u koncentracijske logore trebamo proglasiti „revizionistima” i „neoustašama”, a njihovu terminologiju „sramotnom”. Primjerice, prema *Hrvatskoj enciklopediji* koncentracijski logori su

„mjesto masovnoga zatočenja domaćega ili stranoga civilnog stanovništva (katkad i vojnika) u izoliranim većim ograđenim prostorima. Otvaranjem i održavanjem koncentracijskih logora totalitarni ili ratni/vojni režimi obračunavaju se s političkim protivnicima. Kriteriji zatočivanja mogu biti individualni, ali češće obuhvaćaju cijele kategorije stanovništva (masovni politički, nacionalni, vjerski i rasni progoni), a razlozi mogu biti državna sigurnost, gospodarsko iskorištavanje, kazna te zastrašivanje ostaloga stanovništva. [...] Koncentracijski logori izgrađuju se kao područja ograđena žicom (često s električnim nabojem), s gustom mrežom stražarnica i zgradama (najčešće barakama, brzo podignutima za prihvata velikoga broja ljudi) u kojima se zatočenici lišavaju svih osobnih prava, bez obzira na to je li riječ o tzv. kazneno-radnim logorima ili o logorima u kojima se organizira fizičko uništavanje zatočenika (hladnim oružjem, strijeljanjem, u plinskim komorama, izgladnjivanjem i dr.). [...]”¹⁹

¹⁶ Zoran JANJETOVIĆ, „Vladimir Geiger, Mario Jareb, Davor Kovačić. Jadovno i Šaranova jama. Kontroverze i manipulacije. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2017, 147.”, *Tokovi istorije* (2017), br. 2: 222-223.

¹⁷ Usp. GEIGER, JAREB, KOVAČIĆ, *Jadovno i Šaranova jama*, 27-28.

¹⁸ GOLDSTEIN, *Povijesni revizionizam i neoustaštvo – Hrvatska 1989. – 2022.*, 277.

¹⁹ „koncentracijski logori”, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021., pristup ostvaren 18. 9. 2023., <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=32708>.

Dakle, prema *Hrvatskoj enciklopediji*, da ponovim još jednom, koncentracijski logori su i logori u kojima se provodi masovno fizičko uništenje, odnosno ubijanje zatočenika. A gle slučajnosti, upravo je Ivo Goldstein urednik struke povijest upravo u istoj toj *Hrvatskoj enciklopediji*. Da zaključim: prvo Goldstein meni (i Jarebu i Kovačiću) spočitava što Jadovno zovemo koncentracijskim logorom, a ne „logorom smrti”, a u enciklopedijskoj natuknici koja je imala čast da joj isti taj Goldstein bude urednik stoji da su koncentracijski logori i oni logori u kojima se provode masovne likvidacije zatočenika.

Goldstein me proziva da pišem po „gnjevnom i revizionističkom obrascu” (ponajprije misli na svoju knjigu *Jasenovac*). Piše da sam komentirajući izložbu *Ako tebe zaboravim... Holokaust u Hrvatskoj 1941. – 1945. Zadnje odredište Auschwitz*, za koju je on bio konzultant, iznio „pregršt grubih, drskih i zlonamjernih opaski o tobožnjim nejasnoćama, nedorečenostima, grubim netočnostima, nestručnosti, šlampavosti, neznanju i nesposobnosti navodnih stručnjaka za Holokaust”.²⁰ – Upućujem na svoje članke o toj izložbi,²¹ iz kojih je lako zaključiti je li ipak drukčije nego što tvrdi Goldstein.

Zatim Goldstein piše i optužuje me:

„No ‘citirajući svima dostupnu literaturu i izvore o ustaškom logoru u Đakovu niti u jednom trenutku nije smatrao potrebnim osuditi motive i uzroke koji su doveli do toga da 3000 židovskih žena i djece bude zatočena u logoru. Kao državni neprijatelji? Kao ‘nepoćudni’ elementi? Žene? Djeca? Uostalom, nije naveo ni razloge smrti njih 569’ koji su umrli u logoru.”²²

Nije jasno otkud Goldsteinu ovaj citat, jer se u bilješci poziva na jedan *online* članak Nataše Mataušić, u kojem ja uopće nisam spomenut, i na jedan moj članak.²³ No poznato je da Goldsteinove bilješke često ne potvrđuju ono što spominje ili citira.

²⁰ GOLDSTEIN, *Povijesni revizionizam i neoustaštvo – Hrvatska 1989. – 2022.*, 276.

²¹ Vladimir GEIGER, „Uz izložbu *Ako tebe zaboravim... Holokaust u Hrvatskoj 1941. – 1945. Zadnje odredište Auschwitz*, Francuski paviljon u Zagrebu, 5. veljače 2020. – 21. travnja 2020.”, pristup ostvaren 1. 2. 2024., <http://www.historiografija.hr/?p=19272>; Vladimir GEIGER, „Nedostatno znanje, nestručnost i šlamperaj ili još jednom o izložbi *Ako tebe zaboravim... Holokaust u Hrvatskoj 1941. – 1945. / zadnje odredište Auschwitz*, Francuski paviljon u Zagrebu, 5. veljače – 21. travnja 2020.”, *Časopis za suvremenu povijest* 52 (2020), br. 1: 343-350 i Vladimir GEIGER, „Uz osvrt Nataše Mataušić i Rajke Bućin u *Časopisu za suvremenu povijest* 52 (2020), br. 3 na moje primjedbe o izložbi *Ako tebe zaboravim... Holokaust u Hrvatskoj 1941. – 1945.: Zadnje odredište Auschwitz*”, *Časopis za suvremenu povijest* 53 (2021), br. 1: 319-333.

²² GOLDSTEIN, *Povijesni revizionizam i neoustaštvo – Hrvatska 1989. – 2022.*, 276.

²³ Usp. Nataša MATAUŠIĆ, „Revizionistički pamflet Igora Vukića”, pristup ostvaren 1. 2. 2024., <https://forum.tm/vijesti/revizionisticki-pamflet-igora-vukica-o-kozarackoj-djeci-5849> i GEIGER, „Uz osvrt Nataše Mataušić i Rajke Bućin u *Časopisu za suvremenu povijest* 52 (2020), br. 3 na moje primjedbe o izložbi *Ako tebe zaboravim... Holokaust u Hrvatskoj 1941. – 1945.: Zadnje odredište Auschwitz*”, 319-333.

Svatko imalo normalan podrazumijeva i zna da su logori napose za žene i djecu krajnje zlo, pa je Goldsteinovo pozivanje na suosjećajnost slabašan napad. A moji osvrti na izložbu *Ako tebe zaboravim...* bili su o činjeničnim propustima, pa i o tom logoru. Uz to sam naglasio: „Ustaški teror i zločini u NDH i holokaust preozbiljna su tema, pa je i izložba *Ako tebe zaboravim... Holokaust u Hrvatskoj 1941. – 1945. / zadnje odredište Auschwitz* trebala biti priređena promišljeno i profesionalno.”²⁴ Uostalom, jasno sam komentirajući izložbu napisao:

„Trebaju li nam izložbe o holokaustu u NDH? Ponavljam i ovom prilikom: trebaju, i tu nema dvojbe.”²⁵

Naglasio sam zaključno da takve izložbe

„trebale bi biti opomena da se zlo, veliko zlo, i zločini ne bi ponovili. [...]”²⁶

Uz to Goldstein primjećuje da „Geiger Jasenovac i Auschwitz naziva ‘koncentracijskim logorima’ i to u situaciji kad spominje deportacije iz kojih se praktički nitko nije spasio. Dakle, trebao je napisati – ‘logori smrti.’” I ustvrđuje:

„Teško je povjerovati da je riječ isključivo o zabuni, već će prije biti da je pokušao minimizirati ili čak negirati zločin koji se dogodio na ove dvije lokacije.”²⁷

Tvrđnju povjesničara Goldsteina da sam „pokušao minimizirati ili čak negirati zločin koji se dogodio” u Jasenovcu i Auschwitzu držim krajnje podlom i uvredljivom. – Goldstein ustvari takvim načinom pokušava minimizirati ili čak negirati mnogobrojne grube netočnosti i izmišljotine u svojim historiografskim radovima na koje sam upozoravao.

Iz Goldsteinove najnovije knjige može se navesti zanimljiv primjer koji pokazuje kako je njemu dopušteno ono što nije dopušteno ostalima/revizionistima. Tako on iznosi mišljenje da su hrvatski i srpski „revizionisti”, kao i ustaše i četnici, za svoju „tobožnju paćeničku sudbinu” izabrali u svojem „perverznom poimanju zbilje” biblijske pojmove „Križni put” i „Golgota”.²⁸ Ipak,

²⁴ GEIGER, „Nedostatno znanje, nestručnost i šlamperaj ili još jednom o izložbi *Ako tebe zaboravim... Holokaust u Hrvatskoj 1941. – 1945. / zadnje odredište Auschwitz*, Francuski paviljon u Zagrebu, 5. veljače – 21. travnja 2020.”, 350.

²⁵ GEIGER, „Uz izložbu *Ako tebe zaboravim... Holokaust u Hrvatskoj 1941. – 1945. Zadnje odredište Auschwitz*, Francuski paviljon u Zagrebu, 5. veljače 2020. – 21. travnja 2020.”, 1 i GEIGER, „Nedostatno znanje, nestručnost i šlamperaj ili još jednom o izložbi *Ako tebe zaboravim... Holokaust u Hrvatskoj 1941. – 1945. / zadnje odredište Auschwitz*, Francuski paviljon u Zagrebu, 5. veljače – 21. travnja 2020.”, 350.

²⁶ GEIGER, „Uz izložbu *Ako tebe zaboravim... Holokaust u Hrvatskoj 1941. – 1945. Zadnje odredište Auschwitz*, Francuski paviljon u Zagrebu, 5. veljače 2020. – 21. travnja 2020.”, 1 i GEIGER, „Nedostatno znanje, nestručnost i šlamperaj ili još jednom o izložbi *Ako tebe zaboravim... Holokaust u Hrvatskoj 1941. – 1945. / zadnje odredište Auschwitz*, Francuski paviljon u Zagrebu, 5. veljače – 21. travnja 2020.”, 350.

²⁷ GOLDSTEIN, *Povijesni revizionizam i neoustaštvo – Hrvatska 1989. – 2022.*, 276-277.

²⁸ *Isto*, 395-396.

korištenje naziva „Križni put” u hrvatskoj je historiografiji potpuno uvriježeno i nitko oko toga ne postavlja upite, a ušao je iz narodne predaje i hrvatske emigrantske publicistike i historiografije, koje su ga prije koristile. Također, naziv „Križev pot” uobičajen je u slovenskoj publicistici i historiografiji. Isto je tako s nazivom „Golgota” u srpskoj publicistici i historiografiji. Uostalom, na biblijskom „Križnom putu” i na „Golgoti” nisu bili isključivo nedužni ljudi. Upravo je zato korištenje tih pojmova opravdano i u opisu događaja na kraju Drugoga svjetskog rata. Ali, ako je navedeno za Goldsteina „perverzno poimanje zbilje”, kako to da i on sâm u svim svojim mnogobrojnim radovima, člancima i knjigama u kojima spominje događaje krajem Drugoga svjetskog rata upotrebljava upravo biblijski naziv „Križni put”? Možda je povjesničar Goldstein zaboravio ili se samo pravi nevješt? No podsjećam ga da je, primjerice, 2007. u zborniku *Bleiburg i Križni put 1945.* objavio članak naslovljen „Povijesne okolnosti Bleiburga i Križnog puta”, a 2019. u zborniku *Hrvatska na kraju rata 1945* članak „Bleiburg i Križni put”. Uz to, poglavlja naslovljena „Rasap i slom NDH, Bleiburg i Križni put” i „Bleiburg i Križni put – zaslužena kazna ili zločinački pokolj?” iz njegovih su knjiga.²⁹ Ili je i Ivo Goldstein sklon perverzijama.

Ne iznenađuje da je Goldstein u svojem posljednjem uratku stao u obranu svojega prethodnog remek-djela, knjige *Jasenovac*.³⁰ Pa je tako odgovorio i na moj negativni osvrt na *Jasenovac*, objavljen upravo na stranicama ovoga časopisa, tvrdeći da sam ga „paušalno i neargumentirano” osporavao. Da bi ojačao svoju tezu, pozvao se čak i na dr. sc. Natašu Mataušić. Goldstein piše:

„Nakon što je 2018. objavljena moja knjiga *Jasenovac*, javio se [Vladimir] Geiger s nečim što je valjda trebalo biti kritički osvrt. Nije ni u čemu doveo u pitanje temeljne teze u knjizi, pa čak nijedan od elemenata koji čine kostur priče, već se posvetio paušalnom i neargumentiranom osporavanju. Pišući tekst pun gnjeva, sveo ga je, kako kaže Nataša Mataušić, ‘brojeći i popisujući sve propuštene zareze i razmake između riječi, pravopisne greške i eventualno krivo spojene fusnote.’”³¹

²⁹ Usp. Ivo GOLDSTEIN, „Povijesne okolnosti Bleiburga i Križnog puta”, u: *Bleiburg i Križni put 1945. Zbornik radova*, gl. ur. Juraj Hrženjak (Zagreb: Savez antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske, 2007), 31-37; Ivo GOLDSTEIN, „Bleiburg i Križni put”, u: *Hrvatska na kraju rata 1945*, ur. Miroslav Kirinčić (Zagreb: Savez antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske, 2019), 9-213 te Ivo GOLDSTEIN, *Hrvatska 1918 – 2008.* (Zagreb: Novi Liber, 2008), 350-368 (poglavljje: „Rasap i slom NDH, Bleiburg i Križni put”); Ivo GOLDSTEIN, *Povijest Hrvatske 1945-2011.*, 1. sv. (1945-1968.) (Zagreb: EPH Media d.o.o., Jutarnji list, 2011), 14-38 (poglavljje: „Rasap i slom NDH, Bleiburg i Križni put”); Slavko GOLDSTEIN, Ivo GOLDSTEIN, *Jasenovac i Bleiburg nisu isto* (Zagreb: Novi Liber, 2011), 133-161 (poglavljje: „Rasap i slom NDH, Bleiburg i Križni put”); Ivo GOLDSTEIN, *Kontroverze hrvatske povijesti 20. stoljeća* (Zagreb: Profil, 2019), 149-165 (poglavljje: „Bleiburg i Križni put – zaslužena kazna ili zločinački pokolj?”).

³⁰ Ivo GOLDSTEIN, *Jasenovac* (Zaprešić: Jasenovac: Fraktura; Javna ustanova Spomen područje Jasenovac, 2018) i(li) Ivo GOLDSTEIN, *Jasenovac* (Novi Sad: Akademski knjiga, 2019).

³¹ GOLDSTEIN, *Povijesni revizionizam i neoustaštvo – Hrvatska 1989. – 2022.*, 273.

Ne želim skretati s glavne teme, pa ovdje nema potrebe objašnjavati tijekom moje rasprave s Natašom Mataušić (i dr. sc. Rajkom Bućin) na stranicama ovoga časopisa tijekom 2020. i 2021. godine. Ukratko, Mataušić i Bućin moj kritički osvrt na Goldsteinovu knjigu *Jasenovac* svode na puko prebrojavanje pravopisnih pogrešaka.³² Goldstein se s time – dabome – slaže.

Dakle, Goldstein-Mataušić-Bućin smatraju da su moje zamjerke na Goldsteinovu knjigu *Jasenovac* trivijalne i svode se na ispravljanje tipfelera i suvišnih zareza. Ja pak smatram da sam u ovome časopisu 2019. godine na 45 stranica iznio niz suštinskih primjedbi na tu knjigu i upozorio na brojne njezine nedostatke. Ponovno ću se osvrnuti isključivo na jednu Goldsteinovu šarlatansku tvrdnju, koju je besramno gurao paralelno sa svojom knjigom *Jasenovac*.

Počelo je tako što je Goldstein u tjedniku *Globus* od 5. svibnja 2018. iznio tvrdnju kojom je objasnio što se dogodilo s mnogobrojnim leševima – a prema njemu, riječ je o najmanje 90.000 do 100.000 žrtava logora Jasenovac:

„Na samom kraju rata, početkom travnja 1945., vratilo se nekoliko najviđenijih jasenovačkih koljača nakon dvije-dvije i pol godine u Jasenovac, jer su znali točno pozicije masovnih grobnica. Zapovijed je glasila da se ‘tragovi grobova imaju uništiti po svaku cijenu’. [...] iz [Njemačkog] Reicha su dovezeni strojevi koji su lomili kosti leševa. [...]”³³

Nakon zagrijavanja u *Globusu* Goldstein se posebno snažno raspištolio 17. lipnja 2018. na Hrvatskoj televiziji, u emisiji *Nedjeljom u 2*, kad je izjavio:

„[Miroslav] Filipović Majstorović [...] je najbolje znao te grobnice. On je išao u Čeľmno, kod nacista se instruirati kako se uništavaju leševi, čak su doveli strojeve koji uništavaju kosti. [...] Drugim dijelom su, kosti, koje su našli, odnosno iskopali [u Jasenovcu], uništavali u tim strojevima.”³⁴

A nakon tih konfabulacija, Goldstein u svojoj knjizi *Jasenovac* – kao što je poznato i kao što sam već pisao – spomenuti stroj za drobljenje kostiju uopće nije spomenuo. Jasno da nije spomenuo da je ustaški časnik Filipović Majstorović otišao na instrukcije u njemački logor Čeľmno, niti je spomenuo da su ustaše takve strojeve dovezli u Jasenovac, jer je sve prethodno što je Goldstein

³² Nataša MATAUŠIĆ, Rajka BUĆIN, „Dopustite ljudima da vam kažu i krenite svojim putem’ osvrt na tekstove Vladimira Geigera o izložbi *Ako tebe zaboravim... Holokaust u Hrvatskoj 1941. – 1945.: Zadnje odredište Auschwitz*”, *Časopis za suvremenu povijest* 52 (2020), br. 3: 1011. Usp. GEIGER, „Uz osvrt Nataše Mataušić i Rajke Bućin u *Časopisu za suvremenu povijest* 52 (2020), br. 3 na moje primjedbe o izložbi *Ako tebe zaboravim... Holokaust u Hrvatskoj 1941. – 1945.: Zadnje odredište Auschwitz*”, 333.

³³ Ivo GOLDSTEIN, „Komisija za Jasenovac: nova besmislena inicijativa šefice države”, pristup ostvaren 15. 1. 2024., <https://www.jutarnji.hr/globus/pise-ivo-goldstein-komisija-za-jasenovac-nova-besmislena-inicijativa-sefice-drzave-7321071>.

³⁴ „NU2 – IVO GOLDSTEIN”, pristup ostvaren 15. 2. 2019., <https://www.youtube.com/watch?v=-2c79KryKCM>.

izjavio u *Globusu* i na Hrvatskoj televiziji šarlatanska izmišljotina, laž, nešto čega bi se (valjda?) trebao sramiti bilo koji razuman i pošten čovjek, a kamoli ne redovni sveučilišni profesor.

U ljeto 2021. u *Jerusalem Postu* objavljen je tekst u kojem je Goldstein izvrnut kritici (kao autor potpisan je David Goldman, što je očito izmišljeni identitet). U tom je tekstu, pored ostaloga, spomenuta i Goldsteinova izmišljotina o stroju za drobljenje kostiju koji su ustaše na kraju rata dopremili u logor Jasenovac. Tada je Goldstein za *Večernji list* među ostalim „objasnio”

„[...] kako je u TV-emisiji Nedjeljom u 2 iznio tezu da su leševi uništavani i spravom za mljevenje kostiju što su nacisti radili u logorima u sklopu općepoznate ‘Akcije 1005’, a ustaše su, to nije nikakva tajna, i u tom pogledu usko surađivali su [*sic!*] nacistima.”³⁵

Razumljivo, Goldstein je time objasnio isključivo s kojom lakoćom može lagati. Nije on u *Nedjeljom u 2* iznio „tezu” da su leševi u Jasenovcu uništavani spravom za mljevenje kostiju, nego je to iznio kao činjenicu, kao što je vidljivo iz prethodno navedenog citata.

Na ovome mjestu ipak moram otići u digresiju. Kao što sam naveo, u ljeto 2021. po hrvatskim medijima širila se vijest o Goldmanu i Goldsteinu, *Jerusalem Postu* i drobilici. Ako nešto nisam propustio, u cijeloj toj medijskoj oluji u čaši vode ipak nisam primijetio da su o svemu tome nešto napisali Vlado Vurušić i Robert Bajruši, novinari *Jutarnjega lista*. Ili pak književnik Miljenko Jergović. Spomenuti, uvijek kao seoski bubnjari spremni staviti se na raspolaganje širenju ili obrani Goldstein-Agitpropa, odjednom su zašutjeli kad se povuklo pitanje drobilice koju je izmislio Goldstein.

A onda će doći dr. Mataušić (s dr. Bućin), pa će pravednički zaključiti da nisam Goldsteinu u stanju naći pogrešku, nego mu ispravljam zarezze. Ja bih dr. Mataušić s dr. Bućin ljubazno preporučio da s Goldsteinom odu u ekspediciju u Lonjsko polje, možda negdje nalete na tu drobilicu koju su ustaše donijeli iz Njemačke.

U međuvremenu, jasno, Goldstein ne posustaje, pa i u ovoj knjizi, kao vrhunski alkemičar hrvatske historiografije, ono što mu se oko ostataka žrtava Jasenovac hoće napastuje u težnji da to pretvori u činjenice:

„[...] U dijelu sonde iskopanih sredinom šezdesetih godina pored tragova paljevine nađeni su i komadići kostiju, što ukazuje na to da su se kosti, osim što su se spaljivale, i sustavno usitnjavale, jer ih se nije moglo posve uništiti vatrom. [...] Opisana metoda uništavanja tragova zločina istovjetna je praksi razvijenoj u logoru smrti u Chełmnu, u sklopu ‘Akcije 1005’, u kojoj su od 1942. sustavno uništavani tragovi nacističkih zločina u okupiranoj Poljskoj,

³⁵ Petra MARETIĆ ŽONJA, „Polemika o Jasenovcu. Goldstein: Tekst u Jerusalem Postu je hrpa besmislica i laži, iskopavanjem leševa u Jasenovcu ništa se neće postići”, pristup ostvaren 15. 1. 2024., <https://www.vecernji.hr/vijesti/goldstein-tekst-u-u-jerusalem-postu-je-hrpa-besmislica-i-lazi-a-autor-mi-je-nepoznat-1515905>.

SSSR-u, pa čak i u Srbiji. Moguće je procijeniti broj spaljenih leševa na temelju primjera u logoru smrti Bežec: kapacitet jedne tamošnje lomače, na kojoj je radilo 300 zatočenika, bio je 2000 leševa u 24 sata, potom je napravljena još jedna, što znači da se u Bežecu moglo spaliti 4000 leševa dnevno. Ako su slično radili u Jasenovcu na četiri tamošnje lomače (toliko ih spominje Berger) moglo se spaliti dvostruko više leševa. Dakle, broj spaljenih leševa mogao bi se brojiti u tisućama.”³⁶

„U dijelu sondi” (a što je s ostalim sondama?), „što ukazuje” (a što ako ukazuje na nešto drugo?), „ako su” (a što ako nisu?), „moglo se” (a što ako se nije?), „mogao bi” (a što ako nije?). Što reći? Zapravo se moram složiti s Goldsteinom kad ustvrđuje da se revizionisti služe „iskrivljavanjem, pa čak i izmišljanjem činjenica te raznim vrstama manipulacija i mistifikacija”.³⁷

A onda opet, valjda je dr. Mataušić (s dr. Bućin) u pravu, sitničav sam, bavim se pojedinostima. Ne mogu si pomoći. Kad sam se 2019. na stranicama ovoga časopisa osvrnuo na Goldsteinovu knjigu *Jasenovac*, ukazao sam da njemu nisu poznati točni podaci ni o nekima od najvažnijih objavljenih izvora o tom logoru. Tako je Goldstein pisao:

„Glavni i najiscrpniji objavljeni izvor za povijest jasenovačkog logorskog kompleksa tri su knjige koje je priredio Antun Miletić [...]”.³⁸

Kad sam u svojem osvrtu upozorio da je Miletić ipak objavio četiri (4), a ne tri (3) sveska dokumenata o logoru Jasenovac, Goldstein je u srbijanskom izdanju svoje knjige *Jasenovac*, objavljenom 2019. godine, taj svoj netočan navod ispravio, te je uspio i točno napisati:

„Glavni i najiscrpniji objavljeni izvor za povijest jasenovačkog logorskog kompleksa četiri su knjige koje je priredio Antun Miletić.”³⁹

Ipak je ovakva preciznost preteška da bi ju renesansni stvaratelj poput Goldsteina usvojio na duže staze. Tako u svojoj posljednjoj knjizi ponovno skrupulozno spominje „trotomnu knjigu Antuna Miletića”.⁴⁰

Kao recenzent Goldsteinove knjige *Povijesni revizionizam i neoustaštvo – Hrvatska 1989. – 2022.* potpisan je dr. Ivo Graovac, i to dva puta netočno, svaki put kad je spomenut. Kako osoba toga imena i prezimena u humanističkoj znanosti ne postoji, niti je postojala, riječ je nedvojbeno o dr. sc. Igoru Graovcu, kojemu Goldstein i njegov vjerni nakladnik *Fraktura* ni ime ne znaju točno napisati. – Ma koja briga, važno je zvati se Ivo.

³⁶ GOLDSTEIN, *Povijesni revizionizam i neoustaštvo – Hrvatska 1989. – 2022.*, 320.

³⁷ GOLDSTEIN, HUTINEC, „Kako raskrinkati tvrdnje povijesnih revizionista – pet primjera”, 196.

³⁸ GOLDSTEIN, *Jasenovac* (Zaprešić; Jasenovac, 2018), 30.

³⁹ GOLDSTEIN, *Jasenovac* (Novi Sad, 2019), 30.

⁴⁰ GOLDSTEIN, *Povijesni revizionizam i neoustaštvo – Hrvatska 1989. – 2022.*, 455.

Povjesničar Goldstein u svojoj knjizi iznosi svoje manirističko viđenje stanja istraživanja u suvremenoj hrvatskoj historiografiji i slavodobitno manipulativno ustvrđuje:

„Važan pokazatelj revizionističke manipulacije jest sudbina projekta ‘Ljudski gubici Hrvatske u Drugom svjetskom ratu i poraču’ pokrenutog 1991. pod vodstvom Mihaela Sobolevskog i Zdravka Dizdara. Vladimir Geiger ga je preuzeo 2002. godine. Dizdar je 2005. napisao kako se ‘u okviru Geigerova projekta nastavlja istraživanje koje treba rezultirati popisom svih žrtava rata i porača u Hrvatskoj uključujući i one žrtve Bleiburga i križnih putova’. No svih ovih godina, koliko vodi taj projekt, Geiger nije objavio niti cjelovitiji izračun, a ni popis žrtava. Je li to stoga što takvo brojanje očito ne bi odgovaralo određenim krugovima koji bi time izgubili podlogu za mitove o stotinama tisuća pobijenih Hrvata na Bleiburgu i Križnim putovima? U međuvremenu je Geiger dobio Nagradu Ljubica Štefan za knjigu *Josip Broz Tito i ratni zločini* te za projekt o žrtvama, dakle za projekt koji ni tada, a ni nakon 32 godine rada nije objavljen.”⁴¹

Nakon objavljivanja knjige Goldstein je u tisku objasnio da već od 1990-ih

„[...] favorizirani su projekti u kojima se na prethodno pitanje ne daje jasan odgovor, dobivaju novac, zapošljavaju nove ljude... Primjerice, veliki projekt ‘Žrtve Drugog svjetskog rata i porača’ [*sic!*] koji se provodi na HIP-u [Hrvatskom institutu za povijest], u svih ovih 30 godina nije doveo do uspostavljanja popisa i barem približnog broja žrtava, što nije samo kuriozitet, nego i profesionalna svinjarija: potrošen je golem državni novac, a temeljni cilj projekta nije dosegnut.”⁴²

Ali Goldstein je opet pobrkao sve što je mogao te podmeće i manipulira, jer ni voditelj institutskoga projekta o ljudskim gubicima Hrvatske u Drugom svjetskom ratu i poraču, a ni povjesničari Hrvatskoga instituta za povijest koji su bili suradnici na tom projektu, nisu bili zaduženi za poimenični popis žrtava Drugoga svjetskog rata i porača.

Nekoliko činjenica ne bi bilo naodmet. – U Hrvatskom institutu za povijest (tada Institut za suvremenu povijest) znanstveni projekt „Ljudski gubici Hrvatske u Drugom svjetskom ratu” provodi se od 1991. uz potporu Ministarstva (tada) znanosti i tehnologije, i od 1991. do 1995. vodio ga je dr. sc. Mihael Sobolevski, a suradnici na projektu bili su: Igor Graovac, Zdravko Dizdar, Gojko Vezmar, Narcisa Lengel-Krizman i Slobodan Žarić.⁴³ Zatim

⁴¹ *Isto*, 262-263.

⁴² Boris PAVELIĆ, „IVO GOLDSTEIN: ‘Zvuči grubo, ali revizionističke i neoustaške laži jednostavno su povijesna pornografija’”, pristup ostvaren 22. 1. 2024., <https://www.nacional.hr/ivo-goldstein-zvuci-grubo-ali-revizionisticke-i-neoustaške-lazi-jednostavno-su-povijesna-pornografija/>.

⁴³ Usp. „Ministarstvo znanosti i tehnologije / SVIBOR – Prikupljanje podataka o projektima u RH / Šifra projekta: 6-02-101, Ljudski gubici Hrvatske u drugom svjetskom ratu”, pristup ostvaren 20. 9. 2023., http://mzos.hr/svibor/6/02/101/proj_h.htm.

je od 1996. do 2002. projekt Hrvatskoga instituta za povijest pod nazivom „Stvarni ljudski gubici Hrvatske u II. svjetskom ratu” vodio dr. sc. Dizdar, uz konzultanta dr. sc. Sobolevskog, a istraživači na projektu bili su dr. sc. Graovac i dr. sc. Žarić.⁴⁴ Cijelo to vrijeme, od 1991. godine nadalje, temeljne zadaće na projektima suradnika – istraživača povjesničara Hrvatskoga instituta za povijest bile su znanstveno istraživanje različitih pitanja i tema dogovorenih za pojedino projektno razdoblje i objavljivanje znanstvenih članaka i knjiga te sudjelovanje na domaćim i međunarodnim znanstvenim skupovima. Tako je i od 2002., otkad vodim institutske projekte o ljudskim gubicima Hrvatske u Drugom svjetskom ratu i poraću.⁴⁵ Upravo je od tada otvoren i sustavno obrađen niz novih istraživačkih pitanja i tema. O mnogobrojnim sudjelovanjima suradnika na projektima na znanstvenim skupovima, objavljenim znanstvenim člancima i monografijama/knjigama i zbirka dokumenta svjedoči opsežna znanstvena bibliografija povjesničara Hrvatskoga instituta za povijest, suradnika – istraživača na tim projektima (Vladimir Geiger, Zdravko Dizdar, Martina Grahek Ravančić, Marica Karakaš Obradov, a u posljednjem razdoblju i novih istraživača), kao što je to bio slučaj i na prijašnjim institutskim projektima o ljudskim gubicima u Drugom svjetskom ratu provedenim tijekom 90-ih godina.⁴⁶

Svi projektni izvještaji o ljudskim gubicima Hrvatske u Drugom svjetskom ratu (i poraću) od 90-ih do danas krajnje su pozitivno ocijenjeni, a svi znanstvenici, povjesničari, na temelju ostvarenih istraživanja i radova redovito su izabirani u viša znanstvena zvanja.

A objavljeni su, što se tiče Drugoga svjetskog rata i poraća, brojni znanstveni radovi, članci i knjige te zbirke dokumenata, od primjerice pitanja žrtava ustaških i četničkih zločina u NDH, o logorima Danica, Jadovno i Jasenovac, o žrtvama savezničkih zračnih napada i bombardiranja područja Hrvatske tijekom Drugoga svjetskog rata, prisilnim migracijama stanovništva, Hrvata, Slovenaca, Srba, Židova i Nijemaca, tijekom Drugoga svjetskog rata i u poraću na području Hrvatske i Bosne i Hercegovine, do primjerice mnogobrojnih znanstvenih radova, članaka i knjiga te zbirki dokumenata o partizanskoj i komunističkoj represiji i zločinima potkraj Drugoga svjetskog rata i u nepo-

⁴⁴ Usp. „Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa / [Z] projekti / Arhiva projekata (1996. – 2002.)”, pristup ostvaren 20. 9. 2023., http://zprojekti.mzos.hr/zProjektiOld/arh_det.asp?offset=30&ID=36.

⁴⁵ Usp. „Hrvatski institut za povijest / Ljudski gubici Hrvatske u drugom svjetskom ratu i poraću / Šifra projekta 019-0190609-0584”, pristup ostvaren 20. 9. 2023., <https://www.isp.hr/odjeli/odjel-za-suvremenu-povijest/ljudski-gubici/> i *Pola stoljeća prošlosti. Hrvatski institut za povijest (1961. – 2011.)*, ur. Zdenko Radelić i Jasna Turkalj (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2021), 65, 67, 78-80, 90, 107, 110.

⁴⁶ Usp. „CROSBI – Hrvatska znanstvena bibliografija”, pristup ostvaren 20. 9. 2023., <https://www.bib.irb.hr:8443/> te *Bibliografija Hrvatskog instituta za povijest (1961. – 2011.)*, ur. Darija Pancirov i Maja Štignjedec (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2011) i *Bibliografija Hrvatskog instituta za povijest (2011. – 2020.)*, ur. Darija Pancirov i Martina Jurčić (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2021).

srednom poraču, o Bleiburgu i „Križnom putu”, o logorima za folksdojčere u Hrvatskoj nakon Drugoga svjetskog rata, o djelovanju Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača i o sudovima za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj. – A to što ti ili većina tih radova povjesničara Hrvatskoga instituta za povijest naslovom ili sadržajem nisu po ukusu Goldsteina i sličnih, to je njihov problem.

U opisu znanstvenoga projekta Hrvatskoga instituta za povijest „Ljudski gubici Hrvatske u Drugom svjetskom ratu i poraču”, dostupnom i *online*, spominje se i poimenični popis žrtava. Tako je jasno navedeno:

„Zaseban dio projekta, istraživački i tehnički, tema je ‘Popis žrtava Drugog svjetskog rata i porača’ (dr. sc. Josip Kolanović).” [...]

„U okviru ove teme istražiti će se izvori o ljudskim gubicima Hrvatske i Hrvata u Drugom svjetskom ratu i poraču te upotpuniti i ispraviti ranije izrađeni popisi. U konačnici izraditi će se baza podataka o ljudskim gubicima Drugoga svjetskog rata i porača, s podacima o stradalim i žrtvama, mjestu, vremenu i načinu na koji su izgubili život, uz izvor podataka. S obzirom na velik broj stradalih i žrtava, pouzdanost postojećih popisa i dostupnost izvora, ovo istraživanje nastavak je i dio dugoročnog istraživačkog napora čiji je cilj pouzdana i iscrpna evidencija ljudskih gubitaka Drugog svjetskog rata i porača. Osim provjere, ispravljanja i dopune podataka postojećih popisa, utvrditi će se i područja koja su slabo dokumentirana i mogući izvori njihovih podataka. Time će se stvoriti preduvjet da se po završetku ovog istraživanja pristupi okončanju popisa ljudskih gubitaka Drugoga svjetskog rata i porača. Procjenjuje se da je ukupan broj ljudskih gubitaka koje će biti moguće evidentirati nekoliko stotina tisuća. S obzirom na dostupne izvore, u okviru ovog istraživanja biti će moguće obraditi podatke za 80-90% stradalih i žrtava. Objedinjavanjem podataka iz različitih popisa, njihovom provjerom na izvornom arhivskom gradivu i korištenjem novih izvora osigurati će se cjelovitost i pouzdanost podataka, koliko to dopuštaju raspoloživi izvori, i time onemogućiti njihovo proizvoljno tumačenje. Realizacijom istraživanja stvoriti će se uvjeti za daljnje znanstveno istraživanje, posebice na pojedinim užim područjima i problemima te provjera dosadašnjih hipoteza koje su se iznosile u znanosti i javnosti te za svestranu ocjenu uzroka, pojavnih oblika, društvenih, demografskih i političkih posljedica ratnih stradanja.”⁴⁷

A poimenični popis – baza podataka, na kojem je u sklopu projekta „Ljudski gubici Hrvatske u Drugom svjetskom ratu i poraču” od 2002. radio dr. sc. Kolanović sa suradnicima, i samostalno vodio, treba naglasiti, nema nikakve veze s poimeničnim popisom tzv. Vukojevićeve komisije (odnosno Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava RH), kako to skrupulozno navodi Goldstein.⁴⁸ Nasuprot Goldsteinovim snoviđenjima, ipak je riječ o bazi poda-

⁴⁷ „Hrvatski institut za povijest / Ljudski gubici Hrvatske u drugom svjetskom ratu i poraču / Šifra projekta 019-0190609-0584”, pristup ostvaren 21. 10. 2023., <https://www.isp.hr/odjeli/odjel-za-suvremenu-povijest/ljudski-gubici/>.

⁴⁸ Usp. GOLDSTEIN, *Povijesni revizionizam i neoustaštvo – Hrvatska 1989. – 2022.*, 265.

taka poimeničnoga popisa Komisije za popis žrtava rata Saveznog izvršnog vijeća Jugoslavije iz 1964., koju su dr. sc. Kolanović i suradnici korigirali i dopunjavali novim opisima.

Goldstein spominje da je dr. sc. Kolanović 2002. pokrenuo projekt „Žrtve Drugog svjetskog rata, poraća i Domovinskog rata” u Hrvatskom državnom arhivu, gdje je bio ravnatelj, „ali je dvije godine kasnije navodno praktički ‘onemogućeno njegovo izvođenje unutar HDA’”.⁴⁹ Bilo bi zgodno da je Goldstein spomenuo da je dr. sc. Kolanović tada bio „udomljen” u Hrvatskom institutu za povijest da sa suradnicima nastavi započeti rad na tom poimeničnom popisu žrtava.

A u Hrvatskom institutu za povijest svima zainteresiranima, od primjerice Dobroslava Parage u osobne svrhe, koji je molio uvid u upis članova njegove obitelji koji su u vrijeme NDH život izgubili u holokaustu, do primjerice dr. sc. Lászla Horvátha iz Društva mađarskih umjetnika i znanstvenika u Hrvatskoj za potrebe istraživanja i rada na poimeničnom popisu hrvatskih Mađara koji su život izgubili tijekom Drugoga svjetskog rata i u poraću, omogućen je uvid u bazu i korištenje podataka popisa. Povjesničari, istraživači na institutskom projektu, podatke ovoga poimeničnog popisa koristili su u svojim radovima, što bi Goldsteinu bilo jasno da je pozorno pratio znanstvene radove nastale na projektu. Štoviše, na temelju nekih znanstvenih članaka JUSP Jasenovac korigirao je podatke u svojoj poimeničnoj bazi podataka o žrtvama logora Jasenovac i Stara Gradiška, primjerice u slučaju sela Malo i Veliko Nabrđe. Nije nam poznato da je Goldstein prije iskazivao zanimanje za ovaj poimenični popis, nego evo sada, rekli bi inteligentniji u sasvim određene svrhe. I na kraju, razlog zašto ova baza podataka – poimenični popis nije dostupna *online* više je nego jednostavan: Hrvatski institut za povijest i nakon niza nastojanja nije od nadležnoga ministarstva dobio dostatna materijalna sredstva potrebna za uređivanje i postavljanje baze *online*.

Znanstveni radovi, članci i knjige nastali na projektu „Ljudski gubici Hrvatske u Drugom svjetskom ratu i poraću” umnogome su poslužili u radu na bazi – poimeničnom popisu ljudskih gubitaka u Drugom svjetskom ratu i poraću. Podaci poimeničnoga popisa uvelike su korišteni u znanstvenom radu, člancima i knjigama nastalim na projektu „Ljudski gubici Hrvatske u Drugom svjetskom ratu i poraću”.⁵⁰ Uz to, na projektima Hrvatskoga instituta

⁴⁹ Usp. *Isto*.

⁵⁰ Zbog mnogobrojnosti takvih radova nastalih na projektu „Ljudski gubici Hrvatske u Drugom svjetskom ratu i poraću” navodim samo najvažnije koje (su)potpisujem: *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946. Dokumenti*, prir. Zdravko Dizdar i sur. (Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2005); *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946. Dokumenti. Slavonija, Srijem i Baranja*, prir. Vladimir Geiger i sur. (Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2006); *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946. Dokumenti. Zagreb i središnja Hrvatska*, prir. Vladimir Geiger i sur. (Slavonski Brod; Zagreb: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje; Hrvatski institut za povijest, 2008); *Partizanska i*

za povijest o ljudskim gubicima Hrvatske u Drugom svjetskom ratu i poraću nastalo je uz desetke znanstvenih članaka i dvadesetak znanstvenih knjiga i zbirki dokumenata.⁵¹ Tako, još jedanput, Goldstein svojim tvrdnjama obmanjuje neupućene.

Ukratko, Goldstein o meni i mojem historiografskom radu zaključuje: „Vladimir Geiger sustavno iskrivljuje povijest Drugog svjetskog rata, ali na

komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946. Dokumenti. Dalmacija, prir. Mate Rupić i Vladimir Geiger (Slavonski Brod; Zagreb: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje; Hrvatski institut za povijest, 2011); Vladimir GEIGER, *Logor Krndija 1945. – 1946.* (Zagreb; Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest; Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2008); *Dokumenti o zločinima 12. proleterske brigade XII. udarne divizije III. jugoslavenske armije u selima kotara Donji Andrijevi početkom studenoga 1945.*, prir. Mate Rupić, Vladimir Geiger i Branko Ostajmer (Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2016); Vladimir GEIGER, Pero ŠOLA, „Žrtvoslov Malog Nabrđa – Drugi svjetski rat i poraće. Pokušaj revizije podataka o ljudskim gubicima nestalog i zaboravljenog slavonskog sela”, *Scrinia Slavonica* 17 (2017): 291-378; Vladimir GEIGER, *Velika Pisanica 1945. Sabirni, radni i prolazni logor za folksdojčere* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest; Ogranak Matice hrvatske u Bjelovaru, 2020); Vladimir GEIGER, Branko OSTAJMER, „Đakovo i Đakovština u danima Travanjskoga rata i uspostave Nezavisne Države Hrvatske: o žrtvama Đakovčana i Đakovštinaca i o njihovim sudbinama u historiografiji, publicistici i žrtvoslovima”, *Zbornik Muzeja Đakovštine* 15 (2021): 195-277.

⁵¹ Uz znanstvene knjige i zbirke dokumenata navedene u prethodnoj bilješci riječ je i o sljedećim znanstvenim knjigama i zbirkama dokumenata, od kojih navodim najvažnije: Zdravko DIZDAR, Mihael SOBOLEVSKI, *Prešućivani četnički zločini u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini: 1941. – 1945.* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest; Dom i svijet, 1999); Zdravko DIZDAR, *Četnički zločini u Bosni i Hercegovini: 1941. – 1945.* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest; Dom i svijet, 2002); Marica KARAKAŠ OBRADOV, *Angloamerička bombardiranja Hrvatske u Drugom svjetskom ratu: saveznički zračni napadi na Nezavisnu Državu Hrvatsku 1943. – 1945.* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2008); Martina GRAHEK RAVANČIĆ, *Bleiburg i Križni put 1945.: historiografija, publicistika i memoarska literatura* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2009); Martina GRAHEK RAVANČIĆ, *Narod će im suditi: Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača za Zagreb 1944. – 1947.* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2013); Vladimir GEIGER, *Josip Broz Tito i ratni zločini. Bleiburg – Folksdojčeri* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2013); Marica KARAKAŠ OBRADOV, *Novi mozaici nacija u „novim poredcima”: migracije stanovništva na hrvatskom području tijekom Drugoga svjetskog rata i poraća* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2014); Vladimir GEIGER, *Radni logor Šipovac – Našice 1945. – 1946.* (Našice: Zavičajni muzej Našice; Udruga Nijemaca i Austrijanaca Našice, 2015); Zdravko DIZDAR, *Logor Danica u Koprivnici 1941. – 1942.*, knj. 1 i 2, Dokumenti (Koprivnica: Muzej grada Koprivnice; Bogadigrafika, 2017); Vladimir GEIGER, Mario JAREB, Davor KOVAČIĆ, *Jadovno i Šaranova jama. Kontroverze i manipulacije* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2017); Vladimir GEIGER, Suzana LEČEK, *Krivnja i kazna. Politika odmazde i sudski proces ministru u Vladi NDH Živanu Kuveždiću 1948. – 1949.* (Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2018); Vladimir GEIGER, Pero ŠOLA, Marko KRZNARIĆ, *Groblje hrvatskih vojnika na Mirogoju, Zagreb, 1941. – 1945. O uklanjanju u poraću 1945. – 1946. grobalja i grobova „okupatora” i „narodnih neprijatelja” poginulih 1941. – 1945. u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2022); Martina GRAHEK RAVANČIĆ, *U ime naroda! Djelovanje sudova za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj 1945. godine* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2023).

suptilniji način, dodajući svoj nacionalistički ‘spin’. [...]”⁵² Tako je to kad je Goldstein na Pravoj strani povijesti, pa me, kao i brojne druge povjesničare Hrvatskoga instituta za povijest, čiji mu se historiografski radovi ne sviđaju jer su u opreci s njegovim mišljenjima i stajalištima, proglašava i etiketira nacionalistom, desničarem, neoustašom i istaknutim revizionistom itd. Uostalom, Goldstein ima pravo misliti i o meni i o drugim povjesničarima i njihovom radu (koji naziva „mitologizacijama, mistifikacijama i manipulacijama o prošlim vremenima”), ali ne bi trebao iznositi – najblaže rečeno – netočnosti. Sumnjam da je to u stanju, pa samo mogu zaključiti da bih bio iznenađen, a i istinski zabrinut, kad bi me Goldstein hvalio.

I zaključno – Ivo Goldstein samozatajno zna da je upravo on nepogrešiv, skrupulozan i nedvojbeni stručnjak za sva pitanja suvremene hrvatske povijesti, i za još mnogo toga. Nema baš onih koji mu mogu stati uz bok. Ipak, i u ovoj knjizi on – dakako – neće propustiti izraziti divljenje prema svojem pokojnom Ocu, koji je uz njega, Sina Ivu, jedini vrijedan svakoga divljenja. Dakle – Goldstein skromno hvali sebe i svojega oca.

Za Goldsteina je sve jednostavno, crno ili bijelo. Nema tu nijansi sive boje. On dobro zna tko su negativci, revizionisti, a tko pozitivci. Zar nam je više od toga i potrebno?

Vladimir Geiger

Marijan Buljan, *Politička povijest Splita od 1918. do 1941.* (Zagreb: Leykam international, 2022), 831 str.

Gradovi imaju neki svoj poseban život, svoju političku klimu, svoje razvojne težnje, svoja gravitacijska područja i svoj lokalni kolorit jer, iako su uglavnom dijelovi većih cjelina, imaju svoje lokalne posebnosti. Povijest pojedinih gradskih središta odavno je predmet posebnoga interesa povjesničara, ali i znanstvenika drugih znanstvenih područja, jer se o povijesti gradova može govoriti kroz različite aspekte njihova razvoja. Politička povijest Splita između dvaju svjetskih ratova intrigantna je tema koju je temeljito obradio povjesničar Marijan Buljan u svojem doktorskom radu. Uz određene prilagodbe taj je rad napokon objavljen i kao knjiga. O političkoj povijesti Splita pisalo se i prije ove knjige te su dosad obrađivane osnovne smjernice političkoga života, kao i neke epizode, osobe i stranke, ali je izostalo temeljito istraživanje mnogih pitanja, a posljedično i cjelovito sagledavanje problematike, što su praznine koje popunjava knjiga koja je pred nama.

⁵² GOLDSTEIN, *Povijesni revizionizam i neoustaštvo – Hrvatska 1989. – 2022.*, 270.